

INTERVJU SA SULEJMANOM ČOLAKU

Obala Drine, Prizren | Datum: 7. jun 2015. godine
Trajanje: 62 minuta

Prisutni:

1. Sulejman Čolaku (Govornik)
2. Jeta Redža (Intervjuerka)
3. Šefket Čolaku (Intervjuer)
4. Kaltrina Krasnići (Intervjurska/kameramanka)
5. Suferina Čolaku (Prisutna)

Simboli komentara neverbalne komunikacije u transkriptu:

() – emotivna komunikacija

{ } – intervjuisani objašnjava putem gestikulacije

Ostali simboli u transkriptu:

[ ] – dodaci u tekstu kako bi se olakšalo razumevanje

Fusnote predstavljaju dodatke kojim uredništvo pojašnjava naselja, imena ili izraze

Prvi deo

Sulejman Čolak: Rođen sam u Zjumu 30. maja 1924. godine, tako je zapisano u dokumentima. Imao sam majku i oca, brata i tri sestre, dve su umrle, jedna je još živa. Ja sam bio pastir, i bio sam veoma mlad kada sam održavao goveda. Imao sam deset-dvanaest godina kada sam održavao goveda. Kada sam napunio dvanaest godina, kada sam imao 13 godina odveli su me u Prištinu, moj otac je imao pekaru. I u Prištini me je zahvatio rat u Jugoslaviji, imao sam oko 17 godina kada je rat počeo.

Tri *derzhava*¹ su se sastale: Nemačka, Italija i Japan. Ove tri su počele rat. Rat je počeo u Evropi tokom '27... '37, ili '38, ne znam, mogu samo da vas slažem. Tokom '39. Italija je okupirala Albaniju, [kralj] Zog je otišao, [Italijani] su došli bez ijednog pucnja, ništa.

Hajde da se vratimo na Prištinu. Dok smo stajali na vratima pekare čuli smo neke glasove, ljudi su počeli da vrište kada su videli Nemačke avione kako pristužu. Bilo je četiri-pet aviona koji su išli ka *tyrbe*² Sultana Murata, jer je aerodrom bio u blizini. Imali su šest aviona tamo, Srbi, i spalili su ih i onda su otišli ka Kodra e Trimave,³ gde je bilo skladište, sve su ih udarili, spalili su ih.

Kada su Nemci ušli... Kada su Nemci ušli, prvo je bilo sam deset Nemaca ukupno, kao da nije bilo rata. Oni [Jugosloveni] se nisu borili protiv Nemaca, nije bilo rata, nisu se borili protiv Nemaca. Nije bilo rata, ali njihova vojska se raširila svugde, vojska je stajala u redu od Podujeva do Prištine. Prvo, troje Nemaca je došlo sa motorima, i imali su nešto da okače sa strane, tu je sedeo jedan, a druga dvojica na drugoj strani, tako da je u jednom trenutku bilo njih deset. Ubijanja su se dešavala širom Prištine, ubijanja i ništa drugo.

---

¹ Na srpskom: država.

² *Tyrbein* na albanskom, *turbe* na turskom, je grobnica, uglavnom mauzolej za poznate ljude.

³ Kodra e Trimave, bukvalno Vrh hrabrih, bio je jedan deo Prištine.

I šta da se radi onda? Išli su od Prištine do Janjeva, Nemci, jer su tamo živeli katolici. Vesti su buknule kod nas u Prištini da vojvoda Kosta i neko ko se zvao Pećanac dolaze ovde, kako bi izvršili masakr u Prištini. I šta da se radi? S obzirom da smo se mi pekari okupili zajedno, bilo nas je oko trideset i tako smo otišli u Sadikaga.⁴ I bila je jedna *oda*⁵ četiri puta četiti [metra], ili četiri puta pet, nešto tako. Nas je bilo trideset koji su ostali budni tokom cele noći u slučaju da se nešto desi, ali ništa se nije desilo. Ujutru smo se probudili i otišli smo u naše pekaru, u naša mesta i počeli smo da radimo.

Nemci su došli sa svojom vojskom, koja je okupila [ljudu] odasvud, i odveli ih u vagonima u Fushe Kosova⁶ kako bi ih poslali kao zatvorenike u rat u Nemačkoj. I onda su se Nemci pojavili i ovde u Albaniji, od Vučitrna⁷ dovde. I Mitrovica je ostala pod Srbijom, jer su oni radili sa srpskim novcem. Bio je čovek koji se zvao Nedić,⁸ demokrata koji nikada nije pobedio, ali kada su Nemci došli on je pobedio.

Sa druge strane, put ka Albaniji se otvorio, ljudi su ulazili i izlazili bez papira, bez ičega. I tako je to išlo koliko ja znam, jer sam ja to iskusio. Ovde na Kosovu, vojska je bila italijanska, bili smo pod Italijom. Bilo je brigada, ne samo jedna, nego mnogo koje su zvale *Balli Kombetar*⁹ brigade, bilo je mnogo njih. Kako god, tako smo i osnovali jednu vojsku u Srbici 1943. godine, bila je poslata u Prištinu, a osnovana u Srbici. Ljudi su odlazili, regrutovani vojnici, ja nisam bio deo toga. Rekrutovali su mnogo vojnika iz Albanije, ali Italijani su bili glavni. U nekom trenutku avionu su počeli da dolaze, i nakon što su bili iznevereni [sic], Italija je počela da pušta Američke i britanske avione da pređu ovde i da sipaju gorivo.

Oni su došli, stotinu njih, ili pet stotina, ili dve stotine... Ne mogu da kažem, otišli su u Nemačku kako bi bombardovali ili u Rusiju jer su Nemci preuzeli mnogo država. I onda nije bilo ništa dok nisu partizani došli, pre nego što su partizani došli Nemci su jurili komuniste, ubijali ih ili su ih slali u zatvor. U Prizrenu gde je sad stara kancelarija, obesili su deset Albanaca i dvoje *shkije*,¹⁰ Albanci su bili komunisti. Ali nije bilo ubijanja, nije bilo rata ovde.

---

⁴ *Beg*, *Spahija* i *Aga* su otomanske titule. *Beg* ili *Bej* (veliki), znači otomanski vođa, ali takođe, kada se stavi u okviru prezimena, to je neka vrsta poštovane titule. U ovom slučaju kako god, *aga* je samo izraz poštovanja, i ukazuje na starosnu doba.

⁵ Muški dom u tradicionalnom albanskom društvu.

⁶ Kosovo Polje na srpskom jeziku.

⁷ Vushtrri na albanskom jeziku.

⁸ Milan Nedić (1878-1946) je bio srpski general i političar. On je bio premijer nacistički osnovane srpske marionetske vlade tokom Drugog svetskog rata.

⁹ *Balli Kombetar* (Nacionalni front) je bio albanska nacionalna, anti-komunistička organizacija koja je osnovana u novembru 1942. godine, jedna organizacija koja se borila protiv nacističke Nemačke i jugoslovenskih partizana. Vodio ju je Midhat Frasheri, i podržavali su ujedinjenje sa albanski naseljenim područjima.

¹⁰ *Shkije*, množina od *shka* (m.), pežorativan naziv za Srbe na albanskom jeziku.

U to vreme, kada je podigao, da... Zvali su ga Šaban Paluža.¹¹ On je imao dve stotine ljudi sa sobom, i oni su bili sa partizanima, bili su sa partizanima. Kako god, on je mislio da će Kosovo ostati delom Albanije, jer su ga oni preuzeli. I onda su oni došli ovde, Šaban Poluža je otišao u Podujevo, i oni su mu rekli, "Idi u Srem da se boriš protiv četnika¹², tamo." On nije otišao. Rekao je, "Nemam ja šta da radim tamo. Ostaću sa mojom braćom." Otišao je u planine Drenice, i dve ili tri stotine njih se okupilo tamo u planinama i oni su počeli rat sa njima, sa partizanima, dok ih nisu ubili i uništili, ubili su veliki broj njih. I neki od njih koji su bili *Ballist*¹³ su pobjegli, često kada su uspevali da pobjegnu, odlazili su u Italiju. Nisu mogli da idu u Alabiju, jer... Hteli su odu u Grčku ili negde drugo. Eh, tako je to bilo...

Mi smo imali pekaru u Prištini, morali smo da je ostavimo za nama, Nemci su došli, i mi smo se posvađali sa vlasnikom prostora. Otišli smo u Uroševac sa našim tatom zbog posla. Nemci su bili tamo, oni su bili i tamo, iako su Italijani bili tamo [okupatori]. Oni su posetili našu pekaru, ja sam bio sa mojim tatom, on je prodavao hleb, i ja sam pomagao okolo. Jedan oficir je ušao, sa sedam džakova brašna, svaki džak je imao Nemačka slova odštampana na njima. On mi se obratio, ja sam napravio grešku, znam, bio sam pitan, on je rekao, "Koliko kilograma hleba mogu da dobijem za jedan kilogram brašna, da bude ispečen do sutra?" Rekao sam mu, "Osamdeset kilograma hleba, za stotinu kilograma brašna." On je znao koliko brašna daje, za toliko se dobija jedna stotina i četrdeset kilograma hleba [za toliko brašna], i onda je stavio svoju ruku na pištolj, {stavlja svoju ruku na kaiš}, sećam se toga jasno, kao da se danas desilo. Bilo mu je žao, jer sam imao samo deset godina tad, tako da je rekao, "Uzmi džakove!" Džakovi su imali stotinu kilograma.

Bilo je dvoje stepenica da se uđe u pekaru sa ulice. Kada sam ih uzeo, samo je moje srce znalo kako sam to uneo unutra. Kada me je tata video, došao je da mi pomogne, ali mu oficir to nije dozvolio. Ja sam ubacio džakove unutra veoma teško, ali on nikada nije pojeo taj hleb, jer je otišao za Nemačku, svi su otišli iste večeri, brašno je ostalo ovde. Beli hleb i brašno je ostalo, Nemci su otišli. To je bila priča sa Nemcima.

U Uroševcu smo kupili mašinu za mlevenje zrna, zajedno sa mojim ocem i stricom po ocu uzeli smo je kako bismo imali za mlin. Nije bilo... Uzeli smo je sa mojim ocem i majkom... Samo moj otac i ja, imali smo naše stričeve sa nama, bili smo zajedno, pa smo se menjali. Prodaja i kupovina je bila ista kao i danas

---

¹¹ Šaban Poluža (1871-1945) bio je regionalni albanski vođa volonterskih snaga u Drenici. Šaban Poluža se pridružio partizanima, ali kasne 1944. godine, se usprotivio naređenjima da ide na sever da se bori sa Nemcima u Srbiji, kada je čuo vesti da su nacionalisti Srbi i Crnogorci napadali civile u Drenici. On se borio protiv partizanskih snaga do rane 1945. godine, kada je ubijen.

¹² Srpski pokret koji je nastao početkom Drugog svetskog rata, pod vođstvom Draže Mihailovića. Naziv potiče od reči četa, anti-otomanske gerilske bande. Pokret je usvojio plan Velike Srbije, i tokom kratkog perioda je bio anti-okupacioni gerilski pokret, ali najviše je bio uključen u saradnju sa nacističkom Nemačkom, njihov glavni cilj je bio da se svi Srbi ujedine. Pokret je bio odgovoran za strategiju terora protiv ne-Srba tokom Drugog svetskog rata i zabranjen je 1945. godine. Mihailović je bio uhapšen, sudilo mu se i ubijen je 1946. godine.

¹³ Članovi pokreta *Balli Kombetar*.

u Albaniji svake subote. Oni su dolazili ovde iz Albanije bez ličnih karata. Tako smo mi živeli, prodavali smo hleb, imali smo čak i zemlju u posedu, tako da smo živeli dobro, bilo je dobro.

Naučio sam da čitam kada sam bio vojnik, do tada nisam znao ništa. Samo oni koji su radili kao radnici kod Savitkovića u Prištini su znali da čitaju. Tako da mi je on kupio bukvar na srpskom, nije mi kupio na albanskom jeziku, nego na srpskom. Prvo me je naučio brojevima, onda azbuku, kako da pišem i te stvari. Počeo sam da pišem polako, polako, sam, prvo na srpskom, onda na albanskom, takođe i na albanskom, imao sam dobar rukopis, ali sam mogao samo malo da pišem, mogao sam nešto da pišem.

Bio sam samouk, nisam išao u školu, čak ni jedan dan. Moj stric nas je izveo iz škole, on nas je pozvao u Zjum, u vreme Srbije. Moj rođak i ja smo bili kod Hasana u Prištini, on je tamo ostajao sa ljudima, oni [država] su nas pozvali u školu. Moj stric je bio direktor domaćinstva, otišao je u Opštinu, i ja ne znam da li je pričao sa njima, ili šta je već radio (smeje se). Uglavnom, nisu nam dozvolili da idemo više, nisu nas zvali, bili smo ostavljeni na taj način, [i moji rođaci] Sahit, Redža, Adem Zimber i ja.

Ja sam se priključio vojsci 1949. godine, ali sam kasnio jer sam ostao u Trepči,¹⁴ radio sam, bio sam radnik u Trepčanskoj pećnici. Kasno su nas pronašli, i regrutacija se desila jedan mesec kasnije. Pojavio sam se u Opštini i oni su mi uručili pismo i neka dokumenta. Otišli smo odavde sa jednim čovekom iz porodice Gjonaj, nas dvoje je otišlo za Prizren, dva vojnika su nas čekala tamo. Oni su došli po nas i tako smo mi otišli, meni je bilo pripisano da idem u Banat.¹⁵ On je takođe odveden u Banat, u [grad] Kovin.

Obojica smo otišli u Kovin, ali ja nisam znao gde idem, pa sam ih pitao. "Ne, ti si negde drugo." Pismo za regrutaciju je kasnije došlo do mene, otišao sam tamo, u Banat. Radio sam kao vojnik... To je bio dogovoren posao, nije bilo mnogo... Poslovi oko skladišta i tako te stvari. U to vreme mi smo pekli hleb, ostali smo tamo. I tako je bataljon poslat kući 1950. godine, i oni su nas uzeli da otvorimo kanale jer se rat približavao, jer... Kako to da kažem, Tito je pokvario svoje odnose sa velikom... Rusijom.

U to vreme oni su mislili da će doći i da će zaposesti Banat. Doneli su nam hleb i ostale stvari, i kada je došlo vreme za spavanje, pronašli smo sigurno mesto negde, sa senom i slično, i spavali smo tamo, mesec ipo dana. Odveli su nas u selo koje je bilo u... Dešava mi se da zaboravim ova imena, tog sela, celog bataljona. Kada su me angažovali da radim i tamo, vojska mi je zadala da kuvam obroke, i onda sam otišao, nije važno, odveli su me. Hleb je tada dolazio bajat iz Pančeva, komandir, vojnik koji nas je nadgledao, se zakleo, "Stalno, taj bajat hleb." Rekao je, "Jel postoji pekar u Banatu?" Tako da sam ja podigao ruku. "Pekar," rekao sam, "Ja sam." "Oh?" "Da!" I onda su me uzeli da radim, gde? U selu! Jer je Baraka bila unutar sela. Kada sam otišao tamo, jedan oficir je došao sa nama, sa mnom, u Opštinu tog mesta, kako bismo pronašli pekara za Nemačku, kako bismo pravili hleb.

¹⁴ Trepča na srpskom jeziku, je veliki indutsrijski i rudarski kompleks u Mitrovici, jedan od najvećih u staroj Jugoslaviji. Bio je pod stečajem od strane britanske kompanije tokom 1930ih godina, i nacionalizovan od strane socijalističke Jugoslavije nakon rata.

¹⁵ Region u severnom delu Srbije, u Vojvodini.

Dobro, dali su nam. Odveli su me u to mesto, našli smo pekaru koja je bila dobra, na neki način. Dodelili su mi asistenta, on nije bio pekar, ali je bio iz, bio je Hrvat. On je doneo brašno, on je doneo vrstu koja... Ostao sam tamo godinu dana, kuvao sam za njih. Pravio sam lep hleb i ostalo. U suštini, kada sam ja otišao... Sve te božje stvari, i kada sam ja otišao, taj oficir mi je rekao da postanem glavni u pekari u Pančevu. U to vreme, nisam imao diplomu, nisam još diplomirao. Došao sam kući prvo. Došao sam kući, ostao sam nedelju dana, i onda sam otišao nazad za Pančevo. Kada sam stigao u Pančevo, otišao sam da se registrujem tamo, i čak i tada su tamo postojale privatne pekare, ali je vojska uništila privatne pekare, tako da smo mi svi radili. Nije baš sve funkcionisalo sa njima, nekada bi slušali, a nekada ne, kako se njima radilo. Onda sam ja napustio posao, ostao sam pet meseci. Za tih pet meseci imao sam istu platu kao što je imao oficir za kog sam radio, i nisam ostajao u stanu, nego sa vojskom u barakama.

Ostavio sam barake tamo, došao sam kući. Došao sam kući, ostao sam samo jedan dan, i onda sam otišao za Prištinu. Zaposlio sam se, radio sam tri ipo godine. Moj stric po majci je došao po mene, on me je odveo, on je imao pekaru u Prijepolju. "Dođi, jer oni imaju..." On ih je lagao. Imao sam platu... Imao sam dobru platu u Prištini. On me je odveo i lagao me je, jer oni nisu želele da me puste. Bio sam obučen radnik u Prištini, ne moram da se hvalim, ali ja sam bio dobar. Direktor pekare mi je rekao, "Ostani, zašto odlaziš? Možeš da odeš na odmor na mesec dana, dva meseca tokom leta, nije problem uopšte, samo nemoj da napuštaš posao." Nisam ih slušao, otišao sam, i ostao sam godinu ipo dana kod mog strica. On mi nije davao platu, odgovarajuću platu, nego me je učinio partnerom, tako da smo diskutovali šta treba da se uradi i šta ne treba.

Oni su davali hleb duž puta Priboj-Beograd, oni su davali pet-šest kilograma hleba, ja se nisam slagao sa tim i zato sam otišao. Kada sam otišao, došao sam kući, i ostao ovde... Ponovo, ali se zapravo sećam, kada sam došao u Prištinu, dobio sam i diplomu. Pisalo je, "Majstorska diploma", drugim rečima, pisalo je da je to diploma, ta diploma. Kada smo bili u Gusinju¹⁶ - ostao sam četiri godine u Gusinju – moja plata je bila hiljadu i dve stotine dinara... Hiljadu i dvesta dinara. Toliko je, kada se izračuna. Tako da, doktor je zarađivao deset hiljada, [i] lik koji se bavio računima [računovođa], kako da ga nazovem, on je imao diplomu, on mi je davao hiljadu i dvesta dinara bez razmišljanja. Ostao sam tamo neko vreme, onda sam počeo da se osećam pomalo bolesno. Otišao sam kod doktora, i on mi je rekao da su mi pluća zapušena {dodiruje svoja pluća}. Da, pogrešio sam tamo, dao sam otkaz tamo, umesto da sam otišao kući da se lečim, i da je plata i dalje stizala, znate, ali ne, ja sam rekao, "Dajem otkaz!" Tako da sam otišao odande, došao sam kući. I od tad sam ustvari radio svugde, radio sam svugde u Prištini, u Uroševcu i... Svugde sam radio.

Drugi deo

---

¹⁶ Gusinje na crnogorskom jeziku, mesto u Crnoj Gori sa velikom albanskom populacijom.

Radio sam na mnogo mesta. Radio sam u Mitrovici, dve godine u pekari u Dečanima... U Zvečanu, radio sam u Zvečanu, u Mitrovici.¹⁷ Dao sam otkaz, našao sam posao ponovo, i kada sam počeo da radim tamo, namestili su da odem odatle, i zaposlili su me u Trepči. “Da li hoćeš da podeš sa nama?” “Da, dolazim,” rekao sam. I na taj način sam otišao tamo i radio, kao što sam vam rekao. Ne na nedelju dana, ostao sam sa njima dva meseca, jer plata nije bila tako dobra...

Ja sam punio vagone sa... Iz *shut*,¹⁸ i ja sam sve dizao. Put je bio veoma... Staza, za dva vagona, jedan za drugim, drugi ide iza. Ja sam ih punio, bilo je malo strmo. Išao sam od petog *shut*, i ostavljalo sam ih na šestom *shut*. Šesti je vodio ka sedmom, sedmi ka osmom, i onda nizbrdo, tako da i nije bilo tako daleko. Kada sam ja došao, bila je neka vrsta... Kako da kažem, neka vrsta mesta, bilo je mnogo mesta kao što je to, ali ovo je bilo mesto gde su ostavljali drške. Nisam znao za to, i nešto me je uhvatilo... Zemlja, gledao sam sa zemlje, kako da kažem, i stiglo mi je do mozga, i pao sam. Probudio sam se u ambulanti, neko me je tamo ostavio, *kupatila*¹⁹ su bila niz stepenice. Ležao sam tamo neko vreme, ne dugo.

I onda sam stao na noge, nije to bilo ništa, i počeo sam da radim u pekari ponovo. Dobijao sam dvadeset i dva džaka, zvali su ih džakovi u to vreme. Dve hiljade i dve stotine dinara je bila plata u pekari. Kada sam počeo da radim tamo, dobijao sam šest hiljada ili nešto tako za dva meseca. Odatle sam otišao da radim kao vojnik, bio sam vijnik dve godine. Otišao sam '49, i otpustili su me '51, i tako dalje.

Moj brak se desio tako, nije ni ona videla mene, niti ja nju u to vreme, drugim rečima, mi se nismo poznavali. Ali njena majka je iz Đonaja,²⁰ oni su imali malu dolinu kod Laskaveca,²¹ tako su je oni zvali, iza Laskaveca je bila njihova kuća. To je bila velika kuća, Ćazimfejzt. Moja baba... Majka mlade, koja je u to vreme imala dve ili tri godine, nisam siguran. Tako da je ona otišla da skupi nešto vode u Laskavec, u to vreme imala je krčag za vodu. Kada sam otišao tamo, ona mi je rekla, “Možeš li da sipaš vode ovde, *bre*,²² sine?” I onda je rekla, “Čiji si ti sin?” Ja sam odgovorio, “Od Gjila”, jer je ime moje majke bilo Gjila. “Znači, od Gjile?” Rekao sam, “Da.” “OK, sipaj onda, jer se ja bojim zmija,” tamo je bila zmija, “I bojim se da će me napasti.” Uzeo sam krčag, i nosio sam ga, jer su oni bila velika porodica, i voda je brzo odlazila.

Dok sam pio vodu tamo, nosio sam krčag sa vodom i kada sam bio čobanin. Napunio bih krčag sa vodom, i dao bih joj. Na kraju, ona bi mi rekla, “Da živiš večno, sine! Daću ti jednu od mojih ćerki!” To je rekla majka moje stare žene. I ja sam otišao kući, i rekao sam mojoj majci, “Tako sam ja dao vodu ženi u Đonaju, i ta žena mi je rekla da će mi dati jednu od njenih ćerki, daću ti jednu od njih.” I tako, tako je to stiglo do njihovih ušiju, stalno je to išlo do njihovih ušiju, i one su govorile u moje ime. Mi smo otišli tamo, i

¹⁷ Dečani i Zvečan na srpskom jeziku.

¹⁸ Mesto gde se vagoni pune mineralima.

¹⁹ Na srpskom kupatilo.

²⁰ Selo u regionu Has.

²¹ Reka u regionu Has.

²² *Bre* – je kolokvijalni izraz koji se koristi da se naglasi rečenica, da se izkaže jaka emocija. Slično reči na engleskom *bro*, *brother*.

tražili smo ruku za udaju, i oni su nam to obećali, i tako sam čekao do '52. godine, i onda smo se venčali '52. godine.

Nismo imali mnogo stvari u to vreme, imali smo manje odeće i predmeta, bili smo siromašniji. Imali smo dovoljno zemlje, bili smo dobro, ali nismo zarađivali mnogo. Ponekad u pekari, i ponekad ovako. I tako mi je ona dala svoju ćerku. Kada smo otišli da pitamo za nju, ona mi je rekla, "Budi svesan da ne smeš da kažeš nikome! Rekao sam, "Ne, ne, neću nikome reći." I onda mi je dala svoju ćerku, ja sam čekao. Godine '51, završio sam vojni rok i '52. sam se oženio. Oženio sam se, bio sam u okolini mesec ili dva, i išao sam da radim svugde, u Prištini, da u Prištini. I dok sam bio u Prištini, mi bismo dolazili u posetu jedanput u dva ili tri meseca, odlazili bismo u posetu povremeno. Dok, dok sam bio godinu dana u inostranstvu, nismo uopšte išli u posetu, ja ih nisam posećivao, zbog toga što sam radio. Stara žena je ostajala sama najveći deo vremena, tako sam i ja. I tako je to izgledalo... Do skoro kada su se stvari rešile.

Išli smo zajedno sa starom ženom da se prijavi na biro, gde su oni registrvali starije ljude, zbog plata. Sa starom ženom, smo odlazili dok... Odlazili smo da se prijavi sa vozom. Uzeli bismo taksi, on bi nam naplatio dva evra kako bi nas odvezao na to mesto. I mi smo odlazili tamo, kada smo stigli, odlazili smo ponovo tamo i završavali bismo posao. Ja sam odlazio na pregled u lokalnoj klinici, jer sam trebao uput kako bih išao kod interniste... Ne znam da li su imali opšteg internistu ili šta već. Dok su mene proveravali, jedna stara žena je govorila, "Idi i uzmi..." Oni bi joj pomogli, "Idi i odnesi uput na određeno mesto." I jedanput kada ga je uzela tamo, ona ga je popunila i to smo podneli... "Oni su ga pisali i bez uputa." Onda je neko drugi upitao, "Morate da uradite i ultrazvuk," rekao je, "Morate da uradite ultrazvuk, potreban vam je ovaj uput." Onda neki drugi, i ona je postala tako... Završila je sve. I doktor tamo me je pregledao i izašao, jer je završio. Oblačio sam se, kada je stara žena došla, "Uh, gde je doktor?" "Otišao je," rekao sam joj.

Da je bio tamo rekao bih mu da pregleda staru ženu jer je bila crvena u licu, imala je groznicu. Doktor je otišao i mi smo otišli. Stigli smo na stanicu, i otišli smo u mesto gde se prodaje kebab jer smo bili gladni, jeli smo se i onda smo se uputili ka ovamo. Stigli smo oko pola četiri... Ne, bilo je pola tri. U pola tri, otišao sam malo da se odmorim tamo, a ona je otišla u ambar. Bilo je nekog sečenog drveća, ona je to skupljala, kada ju je bolest savladala, srčani udar. Ja sam primetio da će da padne, i podigao sam je. Onda, ona je legla, ja sam spavao tamo [u istoj sobi gde i ona].

Ona je uzvikivala, uzvikivala, ali niko od nas nije znao, ništa. Do trenutka kada ju je Sadik, rođak, video, on je bio u kafani na druženju. "Oh, Sadik, oh Sadik, dođi ovde molim te jer sam pala." Dok ovde, mi nismo čuli ništa. I on je otišao sa još dvojicom, on je podigao staru ženu, jer nije mogla da hoda, i doveli su je ovde. Taj dečko je imao kola, i njegov otac je bio u kafani, pa je rekao, "Povedi tvoju ženu, hajde da idemo, da pokupimo strica Sile mladu, jer je jako bolesna, da je odvedemo..." "Kola su stigla, i dok smo ulazili u kola, tada smo saznali, jer mi nismo imali pojma, nismo uopšte znali kako da joj pomognemo. Odveli smo je u bolnicu, gde je ostala deset dana. Ostala je deset dana tamo, nakon deset dana njena ruka je bila pokretnija, dok noge i dalje nisu, i doktor joj je rekao, "Da li bi htela da ideš kući? Ona mi je rekla, rekla je,

“Ukoliko je u redu da idem, išla bih,” ali je onda nastavila, “Ali ja sam došla ovde kako bi mi bilo bolje.” “Vi ste dobro, sada pokušajte i podignite vašu ruku do usta. Dobro ste, podignite je do usta, i možete da idete kući.”

Došla je kući, ostala je nedelju ili deset dana. I nakon 21 dana, udarilo ju je tokom jutra. Da, da... I ja sam bio deset godina ili više stariji od nje, ona je rođena '35, a ja sam rođen '24, ona je imala 17 godina kada je postala mlada, živeli smo zajedno 60 godina, i tako smo se rastali nakon 60 godina. Na ovaj način...

Mi smo bili jedini sinovi, ja sam se oženio '52, Mehmet je rođen '54, Šefket '58, nismo imali uopšte devojčice. Imao sam brata, da Mehmet je bio moj brat, i još jedan brat koji je umro veoma mlad pre mnogo godina. Onda se Mehmet oženio '76. godine, on ima tri sina i dve ćerke. Jednu od njih je oženio, i druga je skoro pa udata, ona je verena. Sinovi rade, oni su oženjeni. Sva trojica su oženjeni, njihove supruge su ovde, ali oni su u Mađarskoj i tamo rade, dođu u posetu s vremena na vreme.

Što se tiče pekare, ja sam plakao od iscrpljenosti, kada me je otac odveo u Prištinu. Imao sam 13 godina, ili 14, nisam siguran. Odveo me je u Prištinu, i moj stric i moj stari je trebalo da se smenjuju svakih šest meseci. Bili smo zajedno kod kuće i takođe i ovde [u pekari]. Moj stric i on su se smenjivali, po šest meseci svaki, ali ja se nisam vraćao, ja sam ostajao ovde. Radio sam doduše, radio sam od tad pa sve do '88. Jel tako bilo, '88?

Uvek sam bio pekar, i tako sam uništio svoje oči. Sada me je jedno oko izdalo, i drugo skoro isto, ništa. Kada sam otišao kod doktora pitao me je, “Čime ste se vi bavili? I kada sam mu rekao, rekao je, “Vatra vam je uništila oči.” Radio sam svugde, svugde, ali nikada se nisam odvajao od pećnice, šta god da sam radio tokom svog života, sve je bilo u pekari. Pored toga, radio sam dva meseca u Trepči, pričao sam vam o tome ranije. Ova dva meseca... Zbog toga što sam radio sav posao napolju, opet je bilo sa pećnicom.

Imam troje unučadi, od najstarijeg sina, svo troje su venčani. Jedno od njegove dece ima dete, dok ostale mlade, njih dve još nemaju. Jedan od njih je na školovanju u Austriji, sa ženom, moj sin. Tako da sam ja radio tako... Imam unučad, sinove Šefketove... Mehmetove. I moje praunuče je sada sin Mehmetovog sina, to znači da sam čekao sve do sad kako bih imao i praunuče sada.

U pekari je radilo troje ljudi, ali u dve *smene*,²³ šest njih ukupno. I troje od njih su na stažiranju, kako ih zovu, oni seku testo, i peku ga zajedno sa asistentom pekara, asistent priprema testo. Kada ga seku, asistent zajedno sa stažistima priprema hleb kako bi ga stavili tamo. Oni mere hleb, oblikuju ga u željeni oblik i slično, i ja ga samo izvadim iz pećnice, ja očistim pećnicu, i stavim hleb unutar pećnice.

Oni pripreme testo, ovo dvoje, treći sam ja, ja sam pekar. Svako ima svoje. Pekara ima svoju opremu, sve što je neophodno je unutra, prostorije, kotao, brašno, i tako te vrsta stvari.

---

²³ Na sprkom jeziku smena.

Treći deo

Sulejman Ćolaku: Nakon jedne godine, to je kada je Hajrije [sestra] postala mlada, nisam došao kući uopšte. Jer kada je Hajrije postala mlada, ja nisam bio tamo. Kada je Nexhmije [sestra] postala mlada, ja nisam bio ovde, bio sam sa Tixhe.

Šefket Ćolaku: Kako si radio u pekari?

Sulejman Ćolaku: Ha?

Šefket Ćolaku: Kako si radio u prošlosti?

Sulejman Ćolaku: U to vreme bilo je tako, radilo se sa mlinom doduše... Nije bilo kotla. Bio je to veliki mlin doduše, dva-tri metra dugačak, četiri metra. Sipali bi brašno unutra, mi smo radili sa kvascem, različitim vrstama kvasca. To su bile slatke godine, nema toga više danas. Mi bismo spremili kvasac, sve smo sami pripremali. Dvoje od nas bi išlo da pripremi testo rukama, koliko god je moglo da stane u pećnicu, morali smo da pripremimo jednu stotinu i dvesta, jednu stotinu i trista kila. Pećnica, jedna stotina i dvesta, jedna stotina i trista.

Eh, u to vreme, tamo bi ga sekli, i oblikovali na taj način. Sve smo radili ručno. Brašno sa kvascem, i oni su spremali testo. I pekar... Nije radio tamo. Napolju, nešto je bilo sa Vladom [da se ispeče], nešto da se pomogne, jer... Jer ja nisam imao ikakvog posla tamo, oni su radili taj deo posla, ja sam bio samo pekar. Ja sam pripremao i zagrevao pećnicu, ja sam palio pećnicu da se ugrije, hleb bi bio spreman, tamo da bih ga ja stavljao, ruže od hleba bih pravio, ja sam ih stavljao u pećnicu. Da, da...

Tada je bilo drugačije, jer nije bilo mašina, nije bilo sita, brašno se pripremalo rukama. Nije bilo mašina, nije bilo ničega, ničega. Sada imate material, imate mašine, onda dođu i kotlovi... Lako je sada da se peče.

Kada sam radio u Prištini, sve se pravilo dan za danom, sve smo pravili ručno. Nismo imali mašine tada. Tri ipo godine, koliko sam ja radio, nije bilo mašina da se sa njima kuva. Napravili su mašine kasnije, kada smo mi već imali novu pekaru. Sve ručno, bilo je oko 13-14 pećnica u Prištini, mi smo se smenjivali u smenama, danju i noću, i mi smo pravili hleb za celu Prištinu.

Šefket Ćolaku: Otac Redža, da li je i on bio pekar takođe?

Sulejman Ćolaku: Ne, ja to ne znam, jer ga ja nisam upoznao.

Šefket Ćolaku: Tako da, otac je bio pekar, ti, kao najstariji sin, unuci, sve generacije...?

Sulejman Ćolaku: Moj otac je bio pekar, on je imao diploma u vreme Jugoslavije, imao je diplomu. Kao što sam i ja imao, i nema ništa što je iznad toga. Otac ju je imao, ja sam je imao, i sada i unuci, Mehmet je ima, on je ima dok je ti nemaš. Šefket i Besfort [unuk] nemaju, druga dvojica ih imaju.

Šefket Ćolaku: Unuci, ova generacija je nasledila, sve je ovo nasledeno što se tiče pekare?

Sulejman Ćolaku: Da, da, i ova generacija takođe. Nismo imali nikakav drugi posao, nego ovaj. Nismo imali drugu struku.

Četvrti deo

Sulejman Ćolaku: Da budem iskren, pekarstvo je bilo težak posao u to vreme, morao si da se namučiš. Sve graške znoja su padale dok bi pripremali testo. Nisam imao... Bilo je teško. Oni su došli iz Haga, ovi tužioc...²⁴

Tokom vremena rata, rat je buknuo, mi nismo imali više ubijanja i sličnih stvari, ali u Drinu i dalje su oni uzimali ljude, mnogo ljudi je otišlo tako. Rat je buknuo, i prvo su bombardovali, to je bio utorak, 24. Kada su bombardovali njih, po prvi put paramilitarne snage su se mobilizovale, Srbi su sprovodili raciju i okupirali muškarce, sada ću vam reći o Kruša e Made, Velikoj Kruši²⁵, o Piranima,²⁶ to je razlog zbog čega vam pričam o ovome.

Oni su opkolili žene i decu, izveli su ih napolje, i nekuda su odveli muškarce. Uzeli su 13ogodišnje dečake, oni su bili zaglavljani tamo, žene, stare žene. Čak i danas mogu da se setim, dve starije žene, sa svom tom njihovom odećom, one su bile zajedno. Šta su mogle da rade? Nosile su svoje ćerke na svojim leđima. Ustale su rano ujutru kako bi otišle za Albaniju, da napuste ovo mesto. One su otišle, otišle su iz Velike Kruše, one su pešačile sve od Velike Kruše. Oni su uzeli 114 muškaraca, 114 njih je bilo odvedeno i ubijeno, koji su bili...

Oni su došli sve do obale Drine, i mi i još neki prijatelji smo otišli da ih sačekamo, i jedna je bila iz Krupše, Baberdak. Sada, one su otišle ranije, one su znale nešto. Onda smo mi skupili decu sa dva traktora, i prevezli smo ih preko Drine, žene, i decu, starije žene, sve, bilo je oko dve stotine i nešto njih. I onda smo ih smestili u celo selo koje je ispred vas. Ja nisam bio tamo, ja sam bio napolju, ali sam im rekao, "Evo je kuća, možete da uđete unutra ako hoćete, ali ja ne bih ostajao ovde. Ja ću pobeći tokom noći, jer je put veoma blizu." I one nisu išle unutra, bilo je ljudi koji su smestili i po pedeset ljudi, samo Xhelil je smestio pedeset ljudi, u kapeli. Bilo je dvoje katolika, Marta i Adile, one su takođe primile ljude.

²⁴ Govornik misli na istragu o masakrima koje će spomenuti ispod.

²⁵ Velika Kruša je selo u području oko Orahovca, gde su u martu 1999. godine, srpske trupe uklonile i ubile svu mušku populaciju. Masakr u Velikoj Kruši iz 26. marta 1999. godine je dokumentovan u mnogim novinskim izveštajima, ima ga i u izveštaju Human Rights Watch-s, u izveštaju pod nazivom *Under Orders* (2001).

²⁶ Pirane je selo u Hasu, gde se sličan masakr desio 24-25. marta 1999. godine.

Oni su ostali neko vreme, negde oko tri-četiri dana, onda oko večeri 30. u godini, 30. u mesecu, negde oko večeri, ljudi su počeli da odlaze, odlazili su, ali niko nam nije rekao da idemo, niti su nam rekli da trčimo, ali jesu rekli njima, da, iz Romaja, Rugove, sve do Đakovice, svi su dolazili ovim putem. Konačno, i mi smo otišli, pripremili smo se. Imali smo svoja kola, moj sin Šefket je uzeo svoju ženu i decu i... I ćerku njegovog brata, mog drugog sina, a mi ostali smo ostali sa komšijinim traktorom.

Stigli smo na most Landovica sa komšijinim traktorom, i baš kada smo prelazili, paramilitarne snage su nas zaustavile. Videli smo lepa kola, koja su bila Ruzdijeva, rođaka, našeg rođaka. Oni su ga izveli iz kola, i uhvatili su ga za vrat, i gurnuli su ga iza kola, "Daj mi dve stotine evra ili ću te ubiti odmah, bez razmišljanja." Njegov otac ih je uzeo, otišao da im da novac, i otišli smo odatle. Nakon toga niko nas nije pipnuo, samo su nas zaustavili, kako god nisu nas maltretirali, samo su nas zaustavili. Malo dalje od Prizrena, zaustavili su Šefketova kola i tražili novac. On je sakrivao to malo novca koje je imao, nije hteo da im pokaže. Dao im je nešto, i pobegao. I tako dalje...

Tamo u Albaniji, ušli smo u Albaniju, uzeli su naše lične karte. Starija žena je stajala malo dalje, sećam se kao da je bilo danas. I Krenar, moj bratanac, traktor je bio pun, on je izašao, dao im papire, ja sam im dao papire od kola. Mi smo uzeli njegove tablice i zakačili ih... Tako smo radili. Otišli smo tamo do... Zaboravio sam bre... Išli smo za njima, išli smo, odveli su nas u neku vrstu paviljona blizu vode. Bilo je hladno, gde da ostanemo, šta da radimo, oni su imali kola, ali deca [su bila u kolima], nije bilo mesta za nas ostale. Probudili smo se u zoru, autobusi su dolazili iz Albanije. Oni su stizali i bili su puni, naš sin je uzeo naša kola, i odvezao ih je malo dalje, ostavio je kola, koja su bila u dobrom stanju, tek tako, sa svim papirima, sa ključevima unutra.

Ušli smo, ušli smo u autobus. Odvezao nas je u Berat, i ustvari, iz Berata nas je odvezao u Pobrat, selo u blizini Berata. Tamo, neki čovek i žena su došli da nas pokupe. Ja sam bio sa dvanaest drugih, imao sam 13 članova porodice. Šefket je bio sa ostalo četvoro. Mehmet nije bio tamo, on je bio u Nemačkoj, i imao je dve ćerke i tri sina. Stara i ja, bilo nas je 13 ukupno. Oni su nas razdvojili, staru, Šefketova žena je otišla do jedne žene, udovice, zajedno sam njenom decom i majkom, moja stara žena. Jedan lik je poveo mene i mog unuka u drugo mesto, Mehmetova žena je otišla kod komšije, u blizini mesta gde sam ja bio, nju su uzeli sa svom njenom decom. Moji sinovi, njih dvojica, dvojica njih su otišla kod predsednika sela i oni su lečili njegovu ovcu tokom vremena dok smo bili tamo. Ostali smo tamo neko vreme.

Ishrana je bila mučna jer smo morali da se vozimo sve do Berata kako bismo uzeli hranu. Ja sam išao, koštala nas je bogatstvo. Da, ostali smo tamo 25 dana, onda smo otišli u Berat, moj sin Šefket je pronašao kolibu sa govedima tamo, i tu smo ostali. Kako god, ja nisam ostao mnogo, tri-četiri noći, ili tako nešto, i onda sam došao ovde. Oni su ostali duže, da, oni su ostali još dve nedelje. Ja sam se vratio ranije, različiti ljudi su išli, oni su došli ovde pre mene, i tražili su, pljačkali, krali i sve ostalo. Da...

Bio sam ispred kuće i nije bilo puteva da tako kažem, absolutno ništa, jedino obala Drine u daljini, i kamion je došao i stao tamo, ja sam gledao, nisam znao ništa. Kamion se približio obali Drine i [motor] se

ugasio, da ugasio se. Šta da radimo? {imitira zvuk motora koji neće da se upali}. Onda, šta da radimo, oni su pokušavali nešto tamo, i stavili su bocu benzina, ustali su i sipali, ali motor se nije upalio. Onda su otišli i uzeli neki bager, koji je stajao tamo, bio je tamo policajac u civilu i jedan uniformisani policajac.

Otišli su po njega i bager je gurnuo kamion do obale Drine. Prednji točkovi, motor i sve je upalo u Drinu, a drugi deo kamiona koji je ostao bio je na drugoj strani {na obali}. I onda, video sam ga ponovo kad se povlačio, video sam da je pun. Oni su izgledali kao stubovi, kao vreće, i bili su svi vezani kao vreće. I oni su [policajci] su izašli, izašli su. Dok smo gledali, nije još bio spaljen skroz, da, mi smo gledali da li će ga spaliti celog. Dok smo mi gledali čuli su se pucnji iz pištolja, i ja sam ostao da gledam, nisam znao šta se dešava. Stara žena mi je rekla, "Ostani dalje, jer može i tebe da pogodi!" Nije me pogodilo, kroz prozor je metak prošao negde ovde, kada ih je Menduhija [unuka] pronašla. Ona je čuvala te metke neko vreme, čak i u Albaniji. I drugi je bio ispaljen u pravcu štale, tri hica su ispaljena. Kada sam ušao pogledao sam kroz prozor, bio je jedan kombi ispred. Naši ljudi su ušli i onda otišli neprimećeni, oni su ga spalili.

Šta je to bilo, rekao sam to i na sudu, "Ja ne znam!" Sudije su bile ovde dvaput, sneg je padao, sudije su dolazile dvaput, jedanput, pa još jedanput. Ovi dokumenti su došli iz Haga. Kada sam ih video, "Sujelman Čolaku, jel tako, jel to istina?" Pozvali su me u Veliku Krušu, da, da, i pitali su me, "Možeš li da dođeš u Prištinu, ili hoćeš da dođemo kod tebe?" Ja sam rekao, "Ne, ne, na je mogu da dođem. Možete da dođete ovde, i ja ću odgovoriti na sve." Rekao sam, "Mogu da vam pružim odgovore, da to mogu, ali ja ne mogu da dođem tamo."

Onda su oni došli, tri sudije, dvoje tužioca, jedan policajac i tri tužioca, i vozač, i onda sudija, tužilac. Dva ipo sata sam ostao tamo, on me je ispitivao, gledao u papire, da li se slaže sa mojim rečima. Imao je dokument iz Haga u svojim rukama. "Da," rekao je, "sve se slaže, sve se slaže." Dva i po sata je trajalo, i onda su nas doveli ovde. Otišli su dok je sneg padao, ali imali su kola koja su dobro prolazila kroz sneg. Onda su me odveli u Krušu. Oni su bili u Kruši, nisu ostali ovde. Odveli su me u Krušu, išao sam tamo da svedočim, i tužilac na ovom slučaju je govorio na isti način kao što su Šefket ili moja ćerka govorili. Prevodilac je bio veoma dobar. Rekao sam mu, "Neka su dobrodošli, neka budu živi i zdravi!" Šta drugo da im kažem. On je prevodio. Kada im je rekao, sud je ustao, oni su ustali. I onda smo počeli.

Kada sam se vratio iz Albanije, u to vreme, moj brat i ja smo imali zajedničku pekaru u Prištini. Nismo bili baš u dobrim odnosima, nismo razgovarali, tako da se nikada nisam vratio tamo. Ostao sam ovde, i radili smo ovde, ali nisam bio u pekari, nikada se nisam vratio u pekaru. Jedini posao koji sam radio, kosio sam travu, kosio sam do '84-'85. godine. Kako god, pre tri godine, nešto me je udarilo, kako to da kažem, baš dok sam bio na nogama i oblačio se, došlo je i udarilo me je, okrenulo me je na drugu stranu, i bacilo na garderober. I bila mi je povređena kičma, i od tad do danas ja se žalim. Ali ne, nije se desilo ponovo.